

**TREBALL DE FI DE GRAU: LA GUERRA FREDA: DE LA MORT D'STALIN A
LES PORTES DE LA CRISI DELS MÍSSILS DE CUBA (1953-1961).**

Nom: Daniel Ceña

Tutor: Víctor Gavín

Abstract:

L'objectiu d'aquest treball es explicar els fets del període 1953-1962 de la Guerra Freda partint de l'anàlisi dels fets que realitzen els dos autors en els quals he fonamentat la meua explicació: John Lewis Gaddis, nord-americà, que ha tingut accés als arxius nord-americans, i Vladislav Zubok, que a més de tenir accés als arxius soviètics també ha tingut accés als arxius nord-americans. En resum, he tractat de comparar la visió d'un historiador americà i d'un historiador rus sobre els esdeveniments que van tenir lloc en aquest període de la Guerra Freda.

The aim of this work is to explain the Cold War's facts of the period 1953-1962 based on the analysis made by the two authors on which I have based my explanation: John Lewis Gaddis, American, who has had access to the American archives, and Vladislav Zubok, who in addition to having access to Soviet Archives has also had access to the American files. In summary, I have tried to compare the vision of an American historian and a Russian historian on the events that took place in this period of the cold war.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	4
2. ANÀLISI DELS ESDEVENIMENTS A PARTIR DEL TREBALL DELS DOS AUTORS	4
Març de 1953: Mort d’Stalin	5
Fi de la Guerra de Corea (juliol de 1953)	6
Derrocament de règims hostils a Iran i Guatemala	7
Prova nuclear dels Estats Units de nom codificat “Bravo”	8
Divisió del Vietnam pel paral·lel 17 en juliol de 1954	9
Discurs de Khrushchev el 25 de febrer de 1956 sobre els crims d’Stalin en el 20è Congrés del Partit Comunista Soviètic	9
Rebel·lió sufocada a l’Hongria Comunista; Nacionalització del Canal de Suez per part d’Egipte	10
Posada en òrbita del primer satèl·lit artificial terrestre, l’Sputnik, per part de la Unió Soviètica en octubre de 1957	11
Khrushchev exigeix la retirada de tropes de Berlín en novembre de 1958	12
Presca de poder de Cuba per part de Fidel Castro en gener de 1959 i Visita de Khrushchev als Estats Units.....	12
Abatiment d’un avió espia dels Estats Units per part de la Unió Soviètica en maig de 1960 .	13
Victòria de John F. Kennedy en les eleccions presidencials nord-americanes del novembre de 1960	15
Invasió de la Badia de Cochinos a l’abril de 1961	16
Requeriment de Kennedy d’un increment del 25% en la despesa en defensa el 25 de juliol de 1961	18
Tancament de la frontera de Berlín i a la construcció del mur entre el 12 i 13 d’agost de 1961	18
Moment de màxima tensió a Berlín en octubre de 1961	20
3. CONCLUSIONS	21
4. BIBLIOGRAFIA.....	25

1. INTRODUCCIÓ

L'objectiu del meu treball es explicar els fets del període 1953-1962 de la Guerra Freda partint de l'anàlisi dels fets que realitzen els dos autors en els quals he fonamentat la meva explicació: John Lewis Gaddis, nord-americà, que ha tingut accés als arxius nord-americans, i Vladislav Zubok, que a més de tenir accés als arxius soviètics també ha tingut accés als arxius nord-americans. En resum, he tractat de comparar la visió d'un historiador americà i d'un historiador rus sobre els esdeveniments que van tenir lloc en aquest període de la Guerra Freda.

Vladislav Zubok, és professor d'Història a la Universitat de Temple als Estats Units. Va rebre el seu diploma i Mestratge en Història de la Universitat Estatal de Moscou l'any 1980, i el seu doctorat en Història per l'Acadèmia de Ciències (Moscou) el 1985. Els seus llibres inclouen Rússia antiamericanisme: De Stalin a Putin, amb Eric Shiraev (Palgrave Press, 2000), a l'interior *Guerra Freda del Kremlin: de Stalin a Khrushchev*, amb Constantin Pleshakov (Harvard University Press, 1996), i *Un Imperio Fallido: La Unión Soviética en la Guerra Fría* (University of North Carolina Press, 2007).

John Lewis Gaddis és Robert A. Lovett Professor d'Història Militar i Naval a la Universitat de Yale. Aquest any ha guanyat el Premi Pulitzer per la seva biografia "George Kennan: An American Life" (Penguin, 2012). Gaddis és ben conegut per la seva anàlisi de les estratègies de contenció de la propagació del comunisme, utilitzades pels presidents des de Truman a Reagan. El seu llibre més important es *La Guerra Fría* (2011). Els seus altres llibres inclouen *Els Estats Units i els orígens de la Guerra Freda, 1941-1947* (1972), *Ara sabem: Repensant la Història de la Guerra Freda* (1997), i *La Guerra Freda: una nova història* (2011).

Per a realitzar el meu anàlisi, he utilitzat el llibre titulat *La Guerra Fría* (2011) de John Lewis Gaddis i dos llibres de Vladislav Zubok titulats *Un Imperio Fallido: la Unión Soviética en la Guerra Fría* (2009) i *Inside the Kremlin's Cold War: from Stalin to Khrushchev* (1996).

2. ANÀLISI DELS ESDEVENIMENTS A PARTIR DEL TREBALL DELS DOS AUTORS

A la Unió Soviètica, l'any 1953 va marcar una ruptura amb el període anterior. És l'any de la mort d'Stalin i la subsegüent lluita pel poder entre els dirigents soviètics. Entre 1953 i 1958 van ser depurats Beria, Malenkov, Molotov, Kaganovich, Chepilov, etc. A la qüestió successòria li hem d'afegir els problemes derivats del desequilibri econòmic entre la indústria pesada i militar i la de béns de consum i l'agricultura així com la reacció a la primera prova realitzada amb una bomba d'hidrogen en la Unió Soviètica. A Estats Units el

president demòcrata Harry S. Truman va ser substituït pel republicà Dwight D. Eisenhower, el secretari d'Estat del qual, John Foster Dulles, va desenvolupar una nova estratègia basada en la represàlia massiva. Però l'aspecte en el que la guerra freda va canviar qualitativament, a partir dels anys cinquanta, va ser la cursa d'armaments nuclears i vehicles de transport dels caps nuclears, míssils balístics intercontinentals, submarins atòmics i míssils de creuer, així com les armes defensives antimíssils. Paral·lelament a la cursa d'armaments i seguint la seva pròpia dinàmica, estaven subjacents els conflictes locals: Berlín, el Congo, Cuba, Vietnam, etc., en els quals les dues potències nuclears s'enfrontaven per l'hegemonia, la conquesta de noves posicions o la defensa de les que tenien. Però es tractava d'un enfrontament indirecte a través de tercers països.

Aquest nou període comença amb distensió internacional, necessitada pels dirigents soviètics per a posar ordre a casa seva, i amb l'irresistible ascens de Khrushchev,¹ elegit primer secretari del Partit Comunista de la U.R.S.S. en 1953, fins a ser nomenat, també, després de la dimissió de Bulganin en 1958, primer ministre. Les noves tasques internes i la nova política exterior van ser acordades en el Ple del Comitè Central del Partit Comunista de la Unió Soviètica, PCUS, de setembre de 1953, on es va dir que la tasca econòmica urgent i transcendental consistia en impulsar per tots els mitjans la indústria pesada i aconseguir, a la vegada, un ascens vertical de totes les branques de l'agricultura. Malenkov es va referir a la "coexistència pacífica" com una política d'emulació, de competència, entre l'Est i l'Oest, que havia d'utilitzar la col·laboració econòmica i social amb els altres països per saltar les barreres militars i polítiques, sense abandonar la lluita ideològica, ni renunciar a potenciar les revolucions en tercers països. En 1956, en el XX Congrés del PCUS, es va desenvolupar i aprovar aquesta política, a la que es va afegir el criteri que la guerra no era inevitable. S'ha de concretar que es referia a la guerra nuclear, bé perquè assegurava la destrucció, en aquells moments, de la Unió Soviètica, bé perquè, malgrat que aquesta potència ja disposava de la bomba d'hidrogen, no estava en condicions de respondre assegurant la destrucció del seu adversari, situació de desequilibri nuclear, que serà equilibrat a finals dels cinquanta i a partir dels anys seixanta.²

Març de 1953: Mort d'Stalin

D'acord amb el marc temporal del nostre treball, el primer gran esdeveniment que mereix l'atenció dels dos autors escollits, és el de la mort d'Stalin el mes de març de 1953. Per a Zubok, el líder soviètic, cap el final de la seva vida,³

---

¹ He decidit utilitzar aquesta grafia per a referir-me al secretari general del PCUS per qüestions de confiança en la grafia que utilitza Zubok, ja que com es un historiador rus deu saber millor que Gaddis com s'anomena aquest personatge.

² SANCHEZ DURÀ: p. 45

³ ZUBOK (1996) : pp. 72-77

començà a témer la superioritat dels Estats Units i la possibilitat d'una guerra prematura de conseqüències negatives per al seu imperi. Stalin no va deixar testament o discurs de comiat als seus successors. L'última oportunitat hagués estat en el 19è Congrés del Partit a l'octubre de 1952, l'últim Congrés al que assistí i el que aprovà el nou programa del partit. En comptes d'això, Stalin va deixar tot l'assumpte de la seva successió, personal i de política, en mans de Georgi Malenkov. Zubok descriu Stalin com una ment estranya a la feina, poderosa i informada, sospitosa, cautelosa, calculadora, ambiciosa i venjativa. Posa èmfasi en la llarga ombra de por i incertesa que Stalin deixà sobre els seus successors, de la qual no es van poder despendre ni tan sols en la seva política exterior com per exemple en el cas de la teoria de la conspiració de les forces fosques i inclinades cap a la destrucció de la Unió Soviètica en un atac sorpresa. Precisament, pel que fa a la seva política exterior, Zubok la descriu com un expansionisme cautelós en aquelles àrees que Stalin i els seus consellers definien com esferes "naturals" d'influència soviètica, les quals serien el resultat de la incapacitat del líder del Kremlin per arribar a acords amb Occident donat que la seva idea de cooperació comportava l'acceptació de totes les seves condicions. Així, defensa que Stalin mai plantejà una estratègia alternativa a l'expansionisme per a neutralitzar la creixent amenaça militar nord-americana.

A diferència de Zubok, Gaddis no parla del tarannà d'Stalin ni de les herències que deixà als seus successors ni de la llarga ombra de por i incertesa que projectà sobre ells. Només destaca les preocupacions ocultes d'Stalin i del seu homòleg nord-americà, Harry Truman, sobre que les armes nuclears poguessin fer realitat la visió de Clausewitz d'una guerra total i per tant inútil. I acaba establint una diferència clau entre Truman i el seu successor, Eisenhower, en quant a aquest últim havia llegit a Clausewitz i, més important, creia possible incloure les armes nuclears entre els mitjans militars subordinats als fins polítics. Per exemple, Gaddis explica que Eisenhower defensava l'ús d'armes nuclears en cas de guerra exactament igual que una bala o qualsevol altre tipus d'arma. Creia que els Estats Units s'havien de preparar per a una guerra nuclear total, tot rebutjant el concepte de Clausewitz de guerra limitada.⁴

Fi de la Guerra de Corea (juliol de 1953)

D'acord amb l'ordre d'anàlisi d'ambdós autors, consideren que el segon fet més important es la fi de la Guerra de Corea, que tingué lloc en el mes de juliol de 1953. Zubok apunta les intencions de Corea del Nord de reunificar el país per la força. Per això va envair Corea del Sud el diumenge 25 de juny de 1950. Aquesta invasió comptava amb el beneplàcit d'Stalin que, segons Zubok, volia avançar la posició geopolítica de la Unió Soviètica a l'Orient Llunyà i enfortir el prestigi de l'URSS com a vanguardia revolucionària. Però no considera que el

---

⁴ GADDIS: p. 80

conflicte de Corea fos un projecte propi d'Stalin, tot i que el culpa a ell i a Kim, líder nord-coreà, de ser responsables d'aquella tragèdia.⁵

Gaddis, al contrari, centra la seva explicació en relatar com es vivia la situació en els Estats Units en general i en l'administració de Harry Truman en particular. Gaddis explica que la preocupació de l'administració Truman en el depriment hivern de 1950-1951 era que les tropes dels Estats Units i les sud-coreanes es veiessin escombrades per les tropes xineses i s'haguessin de replegar a la península coreana. Posa en relleu la convicció de Truman que les bombes atòmiques eren diferents a les convencionals i per a Gaddis això establí un rebuig inicial al seu ús, tot i que adverteix que podia haver-se imposat la necessitat. Segons Gaddis, hi havia 3 raons per a no usar-les: a) el problema de cap a on dirigir-les ja que a Corea no hi havia grans ciutats ni àrees metropolitanes; b) situació militar del país: en la primavera de 1951, les tropes xineses es quedaren sense subministres i les forces de Nacions Unides estabilitzaren el front de batalla lleugerament per sobre del paral·lel 38. Això afavorí el camí per a una diplomàcia discreta a través de canals soviètics, i en el mes de juliol s'iniciaren negociacions per a arribar a un armistici. No fructificaren i la guerra s'allargà dos anys més, però s'establí el principi que no s'utilitzarien bombes atòmiques. Gaddis destaca l'ambigüitat d'Stalin en aquesta guerra, ja que en la tardor de 1952, quan xinesos i nord-coreans estaven esgotats i volien acabar-la, ell insistí en continuar-la. Els seus successors van aprovar un alto el foc en juliol de 1953. A diferència de Zubok, Gaddis considera que la Guerra de Corea sí va ser un enfrontament entre Estats Units i la Unió Soviètica. I la raó es que ambdues superpotències jutjaven necessari, tot i que perillós, enfrontar-se en combat i per això acordaren tàcitament encobrir l'enfrontament.⁶

Derrocament de règims hostils a Iran i Guatemala

En el mateix any ocorregué un altre fet en el que la CIA va tenir un paper protagonista i es el derrocament de règims hostils a Iran i Guatemala a càrrec de la CIA entre 1953 i 1954. Zubok no explica res al respecte ja que ni tan sols menciona aquest fet en el seu anàlisi.

En canvi, Gaddis dóna una visió de la presència de la CIA al món i de la naturalesa de les seves operacions secretes. Gaddis explica que el número d'agents de la CIA implicats en operacions secretes passà de 302 en 1949 a 2.812 en 1952, a més dels 3.142 que integraven el personal contractat fora del país. Es trobaven repartits en 47 llocs dels món –dels 7 que ocupaven en 1949– i el pressupost anual per a operacions secretes havia passat de 4,7 a 8,2 milions de dòlars. Les accions no eren infreqüents. Quan Eisenhower passà a

---

⁵ ZUBOK (1996): pp. 54-55

⁶ GADDIS: pp. 72-75

ocupar la presidència del país, la CIA ja intentava infiltrar els seus espies, sabotejadors i líders de la resistència a la Unió Soviètica, Europa de l'Est i Xina. I comptava amb grups de recolzament sobre el terreny i a l'exili que li permeteren derrocar amb èxit el Govern de tendències esquerranes de Mohammed Mossadegh a Iran en 1953 i el de Jacobo Arbenz Guzmán a Guatemala en 1954, que en ambdós casos havien nacionalitzat propietats privades estrangeres en els seus respectius països, aixecant les sospites de comunisme a Washington.⁷

Prova nuclear dels Estats Units de nom codificat “Bravo”

Continuant en aquest mateix any, ambdós autors continuen les seves anàlisis amb el següent fet: la prova nuclear dels Estats Units de nom codificat “Bravo”, realitzada l'1 de març de 1954. Zubok posa l'èmfasi en la monstruosa explosió que va provocar el detonació d'una bomba atòmica de 15 milions de tones de TNT a les Illes Marshall, a l'oceà Pacífic, i les conseqüències globals que se'n van derivar, la més destacada la irradiació a una tripulació de pescadors japonesos que va causar la mort a un d'ells. També explica que va conscienciar a tothom que les ciutats però també les immenses àrees metropolitanes podrien ser esborrades del mapa en qüestió de segons. Uns dies més tard, el 12 de març, Malenkov va reclamar reduir les tensions i emprendre negociacions per a evitar de totes les formes possibles l'esclat d'una 3a guerra mundial que significaria la fi de la civilització mundial.⁸

Gaddis, com Zubok, destaca les conseqüències de l'explosió de la bomba atòmica llençada pels Estats Units al Pacífic: l'explosió va ser la de 15 megatonnes de TNT, el triple dels 5 esperats pels científics i 750 vegades la potència de la bomba atòmica d'Hiroshima. Entre les conseqüències hi hagué la mort d'un membre de la tripulació d'un pesquer japonès, la contaminació d'aquest i residus menys perillosos en tot el món. Deixa constància del dubte sobre els efectes que tindria en el món l'ús de desenes, centenars o milers d'armes nuclears en un enfrontament nuclear. També es fa ressò del discurs de Malenkov el 12 de març d'aquell any i del canvi d'opinió de Churchill després d'aquella prova. Passà d'encoratjar als Estats Units a provocar una confrontació militar amb la Unió Soviètica en tant el primer país ostentés el monopoli de la bomba atòmica a advertir al seu aliat Eisenhower que unes quantes explosions com aquella serien suficients per a transformar el sòl britànic en un lloc inhabitable. Malgrat tot, veia un element positiu en disposar d'armes atòmiques i era, segons ell, que el nou terror introduïa certa equanimitat en l'aniquilació⁹ [una espècie d'equilibri que constituïa un element dissuasori d'iniciar qualsevol conflicte nuclear].

---

⁷ GADDIS: pp. 174-175

⁸ ZUBOK (1996): p. 166

⁹ GADDIS: pp. 78-79

Divisió del Vietnam pel paral·lel 17 en juliol de 1954

Per acabar amb l'anàlisi dels fets ocorreguts l'any 1954, només Lewis Gaddis analitza el conflicte de Vietnam. Zubok no menciona aquest esdeveniment. Gaddis explica el següent d'aquest fet: després de la victòria de Ho Chi Minh sobre els francesos en 1954, aquests, juntament amb nordamericans, britànics, russos i comunistes xinesos acordaren a Ginebra la partició del Vietnam pel paral·lel 17. Ho Chi Minh establí llavors un Estat comunista al Nord, mentre Estats Units empenia la busca d'un règim alternatiu al Sud del país. L'escollit resultà ser Ngo Dinh Diem, un exiliat net de cooperacionisme amb França i en qui Estats Units veia a un aliat fiable, per ser de religió catòlica. Però Diem era tan autoritari com Rhee, i a principis dels seixanta el seu Govern s'havia convertit en una molèstia per a l'Administració estadounidenca, a més d'un objectiu per a la insurgència que reapareixia a Vietnam del Nord. Les amenaces d'enfonsament del règim a Vietnam del Sud eren molt limitades. El Govern de Diem s'havia tornat tan brutal –i tan ineficaç al mateix temps- que l'Administració Kennedy decidí substituir-lo finalment. Cooperà per a allò amb un grup de coronels en novembre de 1963. Estats Units es trobaven en una situació molt deteriorada a Vietnam del Sud, que la seva pròpia retòrica havia elevat a la categoria de conflicte de transcendència global, i sense estratègia per a resoldre-la.¹⁰

Discurs de Khrushchev el 25 de febrer de 1956 sobre els crims d'Stalin en el 20è Congrés del Partit Comunista Soviètic

Passant a analitzar els fets destacats de l'any 1956, ambdós autors coincideixen en remarcar la importància d'un que va fer tambalejar els ciments de la Unió Soviètica, com expliquen en els seus anàlisis. I aquest fet no es altre que el discurs de Khrushchev el 25 de febrer de 1956 denunciant els crims d'Stalin en el 20è Congrés del Partit Comunista Soviètic. Zubok dóna 2 raons per a justificar la denúncia de Khrushchev dels crims d'Stalin: Stalin havia ofès el seu sentit de justícia i la promesa revolucionària. El líder soviètic volia dirigir els recursos gastats en la màquina de guerra soviètica a la pacífica construcció del socialista. I per a aconseguir aquest objectiu es va veure en la necessitat i responsabilitat de denunciar els crims i errors d'Stalin per a fer autocrítica i així poder fonamentar en bases sòlides la construcció del socialisme. També va tractar d'arribar a una "coexistència pacífica" amb els Estats Units. Però ambdós objectius fallaren. El primer degut al cop irreparable que suposà per a la propaganda soviètica de la Guerra Freda al moviment comunista mundial i a les elits soviètiques. I el segon perquè va suposar la pèrdua del principal aliat geopolític dels soviètics: Xina. Finalment, Khrushchev començà a usar el nacionalisme revolucionari i les amenaces nuclears en la competició global amb els Estats Units en una escala nova i sense precedents. Per tant, la

---

¹⁰ GADDIS: pp. 143-144

reducció de la Guerra Freda que pretenia el secretari general del PCUS va convertir-se en un increment agut de les tensions mundials.¹¹

Pel que fa al discurs del secretari general del PCUS en el XX Congrés del Partit Comunista Soviètic el 25 de febrer de 1956, Gaddis, com Zubok, posa l'èmfasi en la consternació que va provocar en el poble soviètic i en els comunistes del món sencer el discurs de Khrushchev denunciant els crims d'Stalin. En canvi, no dona raons per a justificar aquesta decisió de Khrushchev. Però sí que destaca, com Zubok, que enderrocà la façana sobre la que s'assentava el règim stalinista. Volia preservar el comunisme i creia que només seria possible la reforma si es reconeixien els errors comesos. Però al fer-ho, va posar al descobert el motor que impulsava la història cap endavant: el suposat que el comunisme estava exempt d'errors, des dels temps de Marx i Engels. No explica les conseqüències que va tenir en el curs de la Guerra Freda.¹²

Rebel·lió sufocada a l'Hongria Comunista; Nacionalització del Canal de Suez per part d'Egipte

El següent fet que consideren digne d'anàlisi de l'any 1956 es, d'una banda, la rebel·lió sufocada a l'Hongria Comunista i de l'altra, la nacionalització del Canal de Suez per part d'Egipte, ocorreguts entre octubre i novembre de 1956. Zubok només menciona la rebel·lió hongaresa quan explica que, quan les forces israelianes i anglo-franceses llençaren un atac sorpresa contra Egipte, Khrushchev no sabé com respondre. Al principi, cregué que l'oposició dels Estats Units a la guerra era mera aparença i que realment estava recolzant als seus aliats contra el president egipci Gamal Abdel Nasser. Les notícies de les ambaixades estrangeres a Moscou i altres informacions i la condemna del Secretari d'Estat nord-americà John F. Dulles als seus aliats més propers a les Nacions Unides convenceren al Kremlin que els Estats Units no havien estat informats de l'agressió. Khrushchev immediatament s'inventà un pla audaç amb el que posar en pràctica el seu farol nuclear: persuadí al Presidium a enviar cartes oficials als agressors, amenaçant-los amb la represàlia militar soviètica que només podia significar un cop nuclear. Simultàniament, contra els dubtes de Molotov, Khrushchev obligà al Presidium a aprovar una decisió per a suggerir als Estats Units que aprovessin una missió conjunta per al manteniment de la pau a l'Orient Mitjà. L'administració Eisenhower rebutjà l'oferta. Fins als seus últims dies, Khrushchev cregué que aquest ultimàtum era un èxit de la seva diplomàcia, un primer triomf sobre la diplomàcia americana en la Guerra Freda.¹³

Per la seva banda Gaddis, igual que Zubok, només menciona la rebel·lió hongaresa. De la mateixa manera que Zubok, Gaddis informa de la jugada de

---

¹¹ ZUBOK (1996) : pp. 174-175

¹² GADDIS: p. 120

¹³ ZUBOK (1996): p. 190

Khrushchev a Egipte, amb el propòsit de desviar l'atenció del que passava a Hongria, consistent en amenaçar a GB i França amb els seus "míssils" si no retiraven els seus exèrcits del Canal. Continua explicant que Eisenhower, furios per no haver estat consultat, va ordenar la retirada immediata dels seus aliats del Canal de Suez sota penes de severes sancions econòmiques. Però com que aquest missatge no va ser públic el líder del Kremlin cregué que la causa de la retirada eren les seves amenaces nuclears i convertí aquesta pràctica en estratègia.¹⁴ Gaddis explica les causes que van portar a la rebel·lió d'Hongria. Per començar, el juny de 1956 la CIA publicà alguns fragments del discurs secret en que Khrushchev denunciava a Stalin en el XX Congrés del Partit. Aquest document robat, obtingut a través de fonts poloneses i israelianes, tampoc suscità massa protestes, inclús quan alimentava el malestar al punt de provocar quelcom molt proper a una revolució a Polònia i una autèntica revolució a Hongria a finals d'aquell any. El que sí suscità protestes foren les mal supervisades emissions de Ràdio Europa Lliure, finançades per la CIA, dels continguts de les quals els hongaresos deduïren que podien comptar amb la defensa dels Estats Units enfront a les represàlies soviètiques. L'agència admeté en privat que s'havia excedit en aquest cas, si bé públicament amb prou feines mostrà el seu malestar.¹⁵

Posada en òrbita del primer satèl·lit artificial terrestre, l'Sputnik, per part de la Unió Soviètica en octubre de 1957

Els dos autors consideren que no hi ha més fets ressenyables en 1956 i continuen amb l'anàlisi en 1957 amb la descripció del primer fet que consideren rellevant: la posada en òrbita del primer satèl·lit artificial terrestre, l'Sputnik, per part de la Unió Soviètica en octubre de 1957. Zubok creu important apuntar un fet que va tenir lloc a l'agost d'aquell mateix any, sense el qual es difícil entendre el fet que es proposa explicar. Explica que després que la prova de l'R-7 a càrrec de la firma aeroespacial soviètica encapçalada per Sergei Korolyov a l'agost de 1957 tingués èxit, ja que era el primer míssil balístic intercontinental, Khrushchev es va tornar obsessionat amb el potencial de la tecnologia míssil i en els següents mesos prengué passos per a convèncer al món de la superioritat soviètica en els míssils de llarga distància. Va permetre a Korolyov, per damunt de les objeccions dels militars, prosseguir amb els seus plans pioners d'exploració espacial, i, el 4 d'octubre, Sputnik va deixar paralytitzat a Occident.¹⁶

Gaddis explica que a l'agost de 1957 la Unió Soviètica va llençar amb èxit el seu primer míssil balístic intercontinental i el 4 d'octubre d'aquell any va posar en òrbita l'Sputnik, el primer satèl·lit artificial terrestre. A diferència de Zubok, no menciona l'impacte que causà a Occident. Però alerta del pas lògic que es

---

¹⁴ GADDIS: p. 84

¹⁵ GADDIS: p. 178

¹⁶ ZUBOK (1996): p. 192

donaria a continuació: dotar aquells míssils [coets] de caps nuclears capaços de destruir qualsevol objectiu en territori nord-americà en tan sols mitja hora. I apunta una qüestió: no es preveia quin seria el comportament del nou líder del Kremlin.¹⁷

Khrushchev exigeix la retirada de tropes de Berlín en novembre de 1958

No ressenyen cap més fet en l'any 1957, de manera que passen a l'any 1958. I el primer fet que troben rellevant es situa cronològicament al novembre de 1958, quan Khrushchev exigeix la retirada de tropes de Berlín: Zubok descriu aquest incident d'aquesta manera: “El 27 de novembre d'aquell any Khrushchev proposà en un discurs públic que els poders occidentals signessin un tractat de pau alemany que reconegués l'existència de dues Alemanyes i “la ciutat lliure de Berlín Occidental” –lliure de presència estrangera. Khrushchev amenaçà als poders occidentals amb signar un tractat de pau separat amb la RDA i que els estats occidentals haguessin de negociar els seus drets i rutes d'accés a Berlín amb l'estat sobirà de la RDA. Aquesta proposició va causar shock a Occident, on no s'havia oblidat el bloqueig de Berlín d'Stalin en 1948-49. Els poders occidentals devien decidir entre la retirada ignominiosa o la resistència militar. Aquesta última hagués forçat als EUA a utilitzar o com a mínim considerar utilitzar armes nuclears, ja que la disparitat estratègica era aguda, l'armament convencional de la Unió Soviètica era superior al dels Estats Units en quant al nombre d'efectius humans i per tant els Estats Units no podien arriscar-se a perdre una guerra convencional amb la Unió Soviètica. La tensió existent es va mantenir durant 4 anys a Berlín i afectà a Europa, la Unió Soviètica i els Estats Units.¹⁸

Gaddis explica el mateix que Zubok respecte al discurs de Khrushchev del 27 de novembre d'aquell any. Només afegeix 2 elements a l'explicació de Zubok: el mitjà per a aconseguir el que es proposava- míssils- i que només pressionà a Berlín fins a cert punt perquè desitjava una relació més estable entre les superpotències, respecte cap al seu país i la seva persona i l'oportunitat de visitar els Estats Units.¹⁹

Preses de poder de Cuba per part de Fidel Castro en gener de 1959 i Visita de Khrushchev als Estats Units

El següent fet a analitzar es situa en l'any 1959, quan té lloc la presa de poder de Cuba per part de Fidel Castro en gener de 1959. Zubok no menciona aquest episodi.

---

¹⁷ GADDIS: pp. 82-83

¹⁸ ZUBOK (1996): p. 194

¹⁹ GADDIS: pp. 84-85

Gaddis sí que el menciona i l'explica breument. El derrocament d'Arbenz al Carib donà ales al comunisme. Els indignats (Castro i Guevara) i restants correligionaris per el succeït a Guatemala alliberaren Cuba de l'esfera d'influència de Washington i la convertiren en un Estat marxista-leninista. La CIA intentà "desallotjar-los" en ocupar el poder en 1959, però va fracassar estrepitosament.²⁰

En aquell mateix any un altre fet important pels autors va tenir lloc: la visita de Khrushchev als Estats Units al setembre de 1959. Per començar, Zubok remarca la importància d'aquesta visita per a Khrushchev. I a continuació exposa els 2 objectius que el secretari general del PCUS es proposava assolir amb aquesta visita: Com a primer líder de la Unió Soviètica en visitar el bastió del món capitalista, volia convertir aquesta visita en l'èxit més gran de la seva diplomàcia personal, confirmar la seva reputació com a missatger de la pau mundial i el desarmament (Pla "per al desarmament general i complet en tres anys"). Per a aconseguir aquests dos objectius va expulsar tots els fantasmes i temors sobre la seva conducta, mostrant en tot moment una preocupació per a comportar-se correctament, cosa que aconseguí amb la seva conducta controlada, quasi serena a Camp David. Volia obtenir respecte i reconeixement. Obtingué elogis d'Eisenhower per ser el líder d'un bloc comunista monolític. Pel que fa a resultats concrets, només obtingué la vaga promesa d'Eisenhower de tractar l'assumpte de Berlín en la cimera de la reunió dels 4 poders. I, a canvi, Khrushchev prometé aixecar l'ultimàtum soviètic sobre un tractat de pau alemany després de tornar a Moscou i discutir-ho amb els seus col·legues del Presidium. Zubok afirma que, per a Khrushchev, la seva trobada amb Eisenhower el convertí en l'home d'Estat soviètic més genial des d'Stalin. Era la seva venjança personal de Molotov. Per últim, deixa constància de les repercussions mediàtiques d'aquest viatge en el cinema i la televisió.²¹

Gaddis explica aquesta visita. Per començar la qualifica d'extravagància surrealista. Després examina l'actitud de Khrushchev, marcada en tot moment per aconseguir un bon tracte i causar una bona impressió. Acaba remarcant el canvi de líder en la Unió Soviètica, molt diferent a Stalin. Faltava veure si era més o menys perillós per aquesta raó.²²

Abatiment d'un avió espia dels Estats Units per part de la Unió Soviètica en maig de 1960

De la sèrie de fets de l'any 1960 que analitzen els dos autors, el primer que els crida l'atenció es l'incident de maig de 1960, és a dir, el derrocament d'un avió espia dels Estats Units per part de la Unió Soviètica. Zubok es refereix a la desconfiança i el doble joc que separaven el Kremlin i el lideratge dels Estats

---

²⁰ GADDIS: p. 177

²¹ ZUBOK (1996): pp. 200-201

²² GADDIS: pp. 85-86

Units que Khrushchev no podia dissipar amb la seva diplomàcia. I posa 2 exemples: durant les converses amb Eisenhower a Camp Davis, Khrushchev no s'atreví a demanar al president americà que aturés els vols de reconeixement dels avions espies nord-americans U-2 sobre territori soviètic; alhora, en la seva reunió amb els xinesos, els intentava convèncer de la seva duresa amb els Estats Units, derrocat avions americans, malgrat la concòrdia. L'1 de maig de 1960, a la vespra de la cimera de París, l'avió espia americà U-2, pilotat per Francis Gary Powers, va ser derrocat i el pilot va sortir il·lès de l'accident. Zubok inclou el testimoniatge de Troyanovsky, assistent de Khrushchev en política exterior. Revela que Khrushchev l'advertí que l'incident de l'U-2 podria arruïnar la cimera de París d'aquell any i confessa que Khrushchev va estar preparant amb entusiasme una espècie de trampa als Estats Units durant els dies següents. Consistia en fer mentir als Estats Units sobre el vol i llavors presentar la prova irrefutable de l'espionatge americà, incloent el pilot Francis Gary Powers, supervivent. Per últim, destaca la diferència que feia Khrushchev entre Eisenhower, home "sobri i pacífic" i les forces del diable (Departament d'Estat, Pentàgon, CIA, Congrés i tot altre lloc) i el sentiment d'inferioritat tecnològica, humiliació i impotència que per a Khrushchev significaven les activitats d'espionatge de la CIA i la retòrica nuclear del Secretari d'Estat nord-americà, John F. Dulles.²³

Gaddis no explica les opinions que Khrushchev i Eisenhower tenien l'un de l'altre, sinó que explica que la Unió Soviètica va enderrocar l'avió espia americà U-2, pilotat per Francis Gary Powers, vol autoritzat per Eisenhower. I amenaçà amb processar el pilot supervivent per espionatge. Destaca que Eisenhower havia arribat a pensar que els míssils de Khrushchev eren un frau però li preocupava la vulnerabilitat de l'U-2 des de feia temps. Estats Units estaven preparant la posada en òrbita del seu primer satèl·lit de reconeixement que Eisenhower confiava en que deixaria obsolet l'U-2. Per això, l'U-2 tenia els dies comptats quan es produí aquest incident però segons Gaddis, Khrushchev ho transformà en una crisi; decidí que aquella crisi impedia mantenir la cooperació amb l'administració Eisenhower i féu tot el possible per a boicotejar la cimera de París. Per últim, Gaddis revela que aquesta decisió reflectia una incòmoda realitat per al màxim dirigent soviètic: la qualitat de les fotografies realitzades posaven la seva estratègia "cuirassada" en perill²⁴. Gaddis complementa l'explicació d'aquest fet. Focalitza la seva atenció en l'ètica de l'espionatge i els debats entorn d'aquest tema. El primer debat sobre l'ètica de l'espionatge es produí en el mes de maig de 1960, quan els russos derrocaren l'U-2 pilotat per Francis Gary Powers prop de Sverdlosk. Preocupava a Eisenhower des de feia algun temps com justificar aquells vols si arribaven a fer-se públics; qualsevol violació "soviètica" de l'espai aeri nord-americà, reconegué en certa ocasió, el portaria a sol·licitar immediatament al Congrés una declaració de guerra. La

---

²³ ZUBOK (1996): pp. 202-203

²⁴ GADDIS: pp. 87-88

tàctica de la “negociació plausible” li proporcionava una certa tranquil·litat a l'hora de mantenir aquest doble raser. Tenint en compte l'altitud a la que operava l'U-2, se li explicà a Eisenhower, ni l'avió ni el pilot podien resultar il·lesos si alguna cosa sortia malament. Informat del derrocament de l'aparell, el president autoritzà una mentida oficial: un portaveu del Departament d'Estat anuncià que l'avió havia perdut la seva trajectòria a causa del mal temps. Khrushchev es complagué en exhibir les restes de l'U-2, les fotografies preses des de l'avió i al seu pilot, viu i il·lès, el que obligà a un enfurismat Eisenhower a reconèixer la mentida. La idea que els seus líders poguessin mentir era quelcom nou per a la ciutadania estadounidenca, malgrat el qual Eisenhower no en sofrí les conseqüències; no trigaria a concloure el seu mandat i la majoria dels ciutadans admirava l'habilitat de la CIA per a construir l'U-2 i perllongar els seus vols per tant temps, inclús quan, de la mateixa manera que el seu president, mai hagués tolerat vols soviètics en el seu propi espai aeri.²⁵

Victòria de John F. Kennedy en les eleccions presidencials nord-americanes del novembre de 1960

Seguint amb el seu anàlisi, destaquen un altre fet decisiu per a l'evolució de la Guerra Freda: la victòria de John F. Kennedy en les eleccions presidencials nord-americanes del novembre de 1960. Zubok comença el seu anàlisi mencionant un perceptiu historiador rus, testimoni de l'alçament i caiguda de Khrushchev, que advertí que per a biografar a Khrushchev era imprescindible tractar de caracteritzar a una altra figura prominent, John Kennedy. I es que la relació entre Khrushchev i Kennedy va evolucionar ràpidament i es va caracteritzar per períodes d'amistat i animositat. Durant les eleccions presidencials nord-americanes de 1960, Khrushchev recolzà al jove candidat demòcrata i el considerà un company prometedor per a futures converses. Khrushchev apreciava el dit de Kennedy que ell no hauria enviat l'U-2 en la vespra de la cimera i s'hauria disculpat amb Khrushchev a París per l'incident. Després de la fallida invasió de la Badia de Cochinos a l'abril de 1961, considerà Kennedy un “president dèbil”, sense ple control de la maquinària de l'Estat. Deixà de subestimar al president dels Estats Units només després de la crisi dels míssils cubans, a l'octubre de 1962. Aquesta crisi marcà el punt d'inflexió entre el primer estat virulent de la Guerra Freda i el segon, llarg període de concòrdia, quan la competició entre les dues superpotències estava condicionada per una por mútua a la força nuclear. Segons Zubok, en tots els escenaris i anàlisis del comportament i pensament de Khrushchev no se l'hi ha donat l'atenció que mereix a un factor crucial que es Khrushchev mateix i com entenia la seva competició amb Kennedy. Aquesta competició era no només sobre Cuba, encara que l'illa sí que posseïa una significança simbòlica i emocional tremenda pel cap soviètic; també era sobre l'estatu quo de la Guerra Freda i el que implicava per al futur del món. Després de la debacle de la

---

²⁵ GADDIS: pp. 178-179

cimera de París i el seu conflicte amb l'administració Eisenhower, Khrushchev començà a recolzar al partit Demòcrata i al seu candidat presidencial. A mesura que l'encara desconegut Kennedy emergia com el líder en la cursa en el camp Demòcrata, Khrushchev el començà a veure com una alternativa preferida a Richard Nixon. Mai abans Khrushchev havia seguit una campanya presidencial dels EUA tan de prop. Khrushchev sí que influí en les eleccions presidencials dels Estats Units per la seva retòrica bel·ligerant, així com per demostrar que un diàleg constructiu EUA-URSS era impossible mentre Eisenhower i Nixon romanguessin a la Casa Blanca. Quan Kennedy guanyà les eleccions el 4 de novembre de 1960, el màxim dirigent soviètic estava encantat. Segons l'informe que rebé de l'ambaixada soviètica a Washington sobre Kennedy, aquest era un típic pragmàtic, en la seva activitat política definia les seves postures segons les circumstàncies i els seus propis interessos. La seva postura en quant a les relacions entre els Estats Units i la Unió Soviètica, com pel que feia a la seva política domèstica, era bastant contradictòria, inconsistent. Continuava dient que Kennedy era més un bon catalitzador i consumidor de les idees i pensaments dels altres que un creador d'idees originals i independents i estava molt lligat a la institució dels consellers. Per últim, no estava ancorat a nocions hostils i preconcebudes sobre la Unió Soviètica i la Revolució Russa.²⁶

A diferència de Zubok, no explica el contingut de l'informe sobre Kennedy que la delegació soviètica a Washington féu arribar a Khrushchev. En canvi, es centra en la campanya presidencial. Kennedy la centrà en denunciar el suposat "desfasament" en els míssils que Eisenhower havia permès crear. A més, denuncià la mentida de Khrushchev sobre la base de noves i copioses proves obtingudes pels satèl·lits de reconeixement. A través d'un portaveu, tranquil·litzà als seus ciutadans afirmant que la capacitat nuclear soviètica i el seu arsenal de míssils mai havia estat a prop de superar la dels Estats Units. Khrushchev va continuar les seves proves nuclears reduint la càrrega de megatonnes a la meitat.²⁷

Invasió de la Badia de Cochinos a l'abril de 1961

En l'any 1961 tingué lloc un esdeveniment que influí negativament en l'opinió que Khrushchev tenia de Kennedy: el pla d'invasió de la Badia de Cochinos a l'abril de 1961. Zubok explica aquest fet en poques línies però afegeix a l'explicació els mesos previs a que es realitzés aquesta invasió i com els visqué Khrushchev, l'homòleg de Kennedy: El 17 d'abril, voluntaris contrarevolucionaris entrenats i finançats per la CIA ("contras"), llençaren una operació per a derrocar el règim de Castro. L'ofensiva acabà en desastre; el resultat fou una major pèrdua de prestigi pels Estats Units, no només entre els països d'Amèrica Llatina, sinó també entre els seus aliats de l'OTAN. Zubok menciona alguna indicació que Khrushchev havia estat advertit de la invasió de

---

²⁶ ZUBOK (1996): pp. 236-239

²⁷ GADDIS: p. 88

la Badia de Cochinos. Per ex: el 14 de febrer de 1961 el secretari general del PCUS rebé un informe del cap de la KGB, Alexander Shepelin, que enumerava, entre els principals èxits de la intel·ligència soviètica, l'obtenció de la prova de preparatius dels Estats Units per a un bloqueig econòmic de Cuba i una intervenció militar contra Cuba. Zubok també apunta la possibilitat, suggerida per un historiador americà, que Khrushchev conegués el pla d'invasió, però que cometés un error en el càlcul del seu temps d'inici. Però les tropes de la frontera de Castro estaven ben preparades, recolzades per Moscou. Zubok, però, assegura que el cap (Khrushchev) s'havia assabentat clarament de l' "Operació Zapata". I deixa una pregunta a l'aire: ¿Per què es va mantenir en silenci sobre aquest assumpte en la seva correspondència amb Kennedy fins que l'ofensiva estava en marxa? El secretari general del PCUS es va assabentar de la invasió dels "contras" en el seu 67è aniversari. Al migdia del dia següent envià una carta a Kennedy, aprovada pel Presidium del Partit, en la qual advertia Kennedy que els esdeveniments cubans posaven en perill la pau mundial i aconsellava al president evitar l'irreparable. Al mateix temps deixava clar quina era la posició soviètica –la gent cubana i el seu govern obtindrien tota l'assistència necessària per a repel·lir l'atac. A això Khrushchev afegí una amenaça velada: si la flama del conflicte militar al Carib seguia cremant, llavors una nova conflagració podia esclatar en una altra àrea (implícitament Berlín Occidental). Quan Kennedy rebutjà comprometre les forces aèries i marítimes dels Estats Units per a salvar els contras cubans, Khrushchev tenia raó per a creure que la seva diplomàcia d'amenaça havia funcionat de nou, com ho havia fet en la crisi de Suez de 1956. Per últim, Zubok conclou que encara més que en l'assumpte de l'U-2, Khrushchev tendí a atribuir la responsabilitat de la Badia de Cochinos no a Kennedy sinó als seus col·laboradors, "les forces fosques" que tenien interessos en la cursa d'armes i al deure ideològic a la Guerra Freda.²⁸

Gaddis només menciona aquest fet. Però alerta que no va ser un pla espontani, sinó que el predecessor de Kennedy, Eisenhower, ja l'havia començat a tramatar, trencant relacions diplomàtiques amb Cuba i imposant sancions econòmiques al país. Gaddis no tracta les repercussions que aquesta acció va tenir entre els aliats nord-americans de l'OTAN i d'Europa Occidental. Tot i així, descriu l'opinió que en va tenir Khrushchev, no menys important: òbviament no li va agradar, ho va considerar una maniobra d'invasió que determinava la naturalesa contrarevolucionària de Washington i estava segur que jo tornarien a intentar amb més força. La seva resposta van ser els míssils, però Estats Units no podien condemnar-ho perquè, com reconeix Gaddis, a finals dels 50 l'Administració Eisenhower havia desplegat míssils de mitjana distància a GB, Itàlia i Turquia, tots ells apuntant a la Unió Soviètica²⁹. Gaddis dona una visió d'aquest fet des d'una òptica americana: poc després de la seva incorporació a

²⁸ ZUBOK (1996): pp. 241-242

²⁹ Gaddis, p. 90

la presidència del país, el president Kennedy va haver d'admetre que ell també havia mentit quan, en una roda de premsa celebrada immediatament abans del desembarcament en la Badia de Cochinos, va negar que l'exèrcit nord-americà estigués realitzant cap intent de derrocar a Castro. Kennedy constatà amb sorpresa que la seva popularitat ascendia en els sondejos; lliurar-se d'un règim marxista al Carib comptava amb el recolzament ciutadà, i el president recent elegit estava autoritzat a intentar-ho inclús quan hagués fracassat. “Quantes pitjors coses fas, més et valoren”, fou la conclusió presidencial.³⁰

Requeriment de Kennedy d'un increment del 25% en la despesa en defensa el 25 de juliol de 1961

El següent fet que Zubok considera important, i que Gaddis no menciona, es el requeriment de Kennedy d'un increment del 25% en la despesa en defensa el 25 de juliol de 1961. Zubok explica que el 25 de juliol, el president Kennedy va anunciar públicament la mobilització militar per a fer front a un desafiament soviètic a Berlín. En el mateix dia, Khrushchev convidà al conseller del president sobre desarmament, John McCloy, en missió diplomàtica a Moscou, a volar al seu espaió resort a Pitsunda, al Mar Negre. El matí següent el líder soviètic preparà un espectacle per al seu visitant, un minut jugant a “home de la pau”, i el següent de líder dur. Volia enviar a McCloy de tornada a Washington espantat i pregant per un compromís. El dia següent l'enviat de Kennedy envià per cable des de l'ambaixada dels Estats Units a Moscou que, encara que la situació no afavoria cap negociació, era massa perillós permetre que conduïxi cap a una condició on la manca de temps per a una equilibrada presa de decisions pogués conduir a una acció desafortunada. En el seu discurs del 25 de juliol, Kennedy “ens declararà la guerra a nosaltres [soviètics] i establí les seves condicions”, digué Khrushchev. Explicà a l'audiència com McCloy (qui per suposat s'havia assabentat del discurs, essent un missatger de la Casa Blanca) primer fingí que no se n'havia assabentat, però després intentà convèncer al líder soviètic que “Kennedy no volia dir [fer la guerra], ell volia dir negociar”. El màxim dirigent soviètic compartí amb els líders comunistes la seva confusió sobre la semblantment naturalesa ambivalent de la política dels Estats Units.³¹

Tancament de la frontera de Berlín i a la construcció del mur entre el 12 i 13 d'agost de 1961

El següent fet que ambdós autors consideren important per a analitzar succeeix el 13 d'agost, des d'on Zubok inicia la seva explicació: en aquell any, 2 milions i mig de berlinesos occidentals i un quart de milió de berlinesos orientals que creuaven la frontera interna cada dia foren separats per un filferro d'espí de Berlín Oriental. Un mes més tard els treballadors començaren a construir un

---

³⁰ GADDIS: p. 179

³¹ ZUBOK(1996) : pp. 251-252

mur de ciment. Durant una estona Khrushchev va presumir de l'èxit aparent de l'operació. L'administració dels Estats Units va resistir l'aldarull públic sobre el mur, especialment a Alemanya Occidental, i no va fer res. La desintegració de la RDA, econòmicament i políticament, va ser aturada i revertida. Ja no hi havia la possibilitat d'una connexió tranquil·la de la RDA a Alemanya Occidental. La política exterior d'Adenauer, basada en l'expectació tàcita, perdé credibilitat entre els líders de l'oposició socialdemòcrates, inclòs el l'alcalde de Berlín Occidental, William Brandt. Estaven enfadats amb els Estats Units, que semblaven alabar la idea de la reunificació alemanya, i en realitat van estar alleujats quan es construí el mur. Aviat els líders de l'oposició començaren a contactar amb els representants soviètics i a buscar noves formes de tractar els problemes de la nació desmembrada. Kennedy sí que sentia, en efecte, que el mur era preferible a una guerra sobre Berlín. Autoritzà al Secretari d'Estat, Dean Rusk, a començar les comunicacions secretes amb Gromyko sobre la situació a Berlín. Khrushchev notà i aprecià aquest moviment. Durant les seves vacances al setembre es reuní amb Bolshakov, el seu missatger de la GRU, en el seu resort a Pitsunda, al mar Negre i li lliurà una llarga carta dirigida a Kennedy, amb una proposta modificada de la "ciutat lliure" de Berlín Occidental. Khrushchev suggerí que la correspondència secreta podia ser un mitjà per a acabar amb l'estancament en la qüestió alemanya. Convidà a Kennedy a Moscou. La resposta de Kennedy arribà el 16 d'octubre, poc temps abans del Congrés del Partit. Declinà la proposta del líder soviètic, però acceptà continuar un intercanvi personal d'opinions a través d'un canal confidencial. La construcció del mur, per tota la vitalitat que donà a l'esfera d'influència soviètica a Europa Central, romangué com una derrota ideològica i de propaganda per a Khrushchev en la lluita "entre els dos sistemes". El líder soviètic no podia admetre això, no particularment en la vigília del 20è Congrés del Partit, on volia renunciar al culte d'Stalin, enterrar els fantasmes del "grup antipartit", i respondre a la mena de desafiament de Beijing. Per aquesta raó, el líder soviètic encara fingia que el mur no era una alternativa a , sinó només una preparació per a, la inevitable signatura d'un tractat de pau separat amb la RDA.³²

Per començar, Gaddis explica quina era la situació a Berlín a partir del 1953 per a poder entendre les causes de la conflictivitat de 1961: Berlín Oriental presentava punts vulnerables, tal com reflectien els disturbis de 1953. El descontent es produí en bona part perquè els berlinesos podien transitar lliurement entre les zones oriental i occidental de la ciutat. A més, era fàcil emigrar a Alemanya occidental des de Berlín oriental. L'evident disparitat en el nivell de vida provocà "una gran insatisfacció" a la zona soviètica. No tardà en comprovar-se que els refugiats eren aquells amb la millor educació i qualificació professional, i que els seus motius per a abandonar el comunisme tenien tant a veure amb l'absència de llibertats polítiques com amb l'escassetat econòmica.

---

³² ZUBOK (1996): p. 256

Khrushchev va prometre a Walter Ulbricht, cap de la RDA, que per a 1961 l'estar est-alemany superaria en nivell de vida a la RFA. Per això necessitaven temps. Però en 1961 vora de 2,7 milions d'alemanys de l'Est havien fugit per la frontera oberta a Berlín occidental i d'allà a Alemanya occidental. La població de la RDA passà de 19 a 17 milions d'habitants des de 1949. Allò suposà una important crisi per al propi comunisme. Ulbricht tenia plans des de 1952 de construir un mur que separés Berlín occidental de Berlín oriental i la resta de l'Alemanya comunista. El mur era una cosa odiosa, admetia Khrushchev, però “¿quina altra opció tenia?” La construcció s'inicià en la nit del 12-13 d'agost de 1961, primer com un filferro d'espí i més tard com un mur de formigó d'uns tres metres d'altura i més de 150 km de longitud, protegit per torres de vigilància, camps de mines, gossos policia i ordres de disparar a matar a qualsevol que intentés creuar-lo. La decisió del màxim dirigent soviètic estabilitzà la situació a Berlín almenys en quant a les relacions superpotència durant la Guerra Freda. Amb Berlín occidental aïllada de Berlín oriental i la resta de la RDA, Khrushchev ja no havia de preocupar-se d'expulsar de la ciutat a les potències occidentals, amb els riscos d'enfrontament nuclear que allò hagués comportat. Podia respirar amb major facilitat, i el mateix, a dir veritat, sentiren els líders occidentals. “No es una solució agradable –reconegué Kennedy- però un mur es mil vegades millor que una guerra”. La lletja estructura aixecada per Khrushchev era la demostració més nítida i òbvia per al món sencer dels fracassos del sistema comunista”.³³

Moment de màxima tensió a Berlín en octubre de 1961

D'acord amb els seus respectius anàlisis, Zubok analitza un fet, ignorat per Gaddis en el llibre que hem utilitzat, que es va produir a Berlín en octubre de 1961 i que podia haver resultat desastrós per al món sencer: En aquest esdeveniment les dues superpotències (Estats Units i Unió Soviètica) van estar a punt d'enfrontar-se militarment. Zubok comença l'explicació recordant que a finals d'octubre el Congrés del Partit aprovà el lideratge de Khrushchev. Abans, el 21 d'octubre, el diputat del Secretari de Defensa Roswell Gipatric anuncià al públic que el “buit de míssils” era un mite, i, de fet, els Estats Units tenien una vasta superioritat estratègica sobre la Unió Soviètica. Simultàniament, Khrushchev s'assabentà que Lucius Clay, veterà del bloqueig de Berlín i nomenat comandant de la guarnició occidental a Berlín, estava fent preparatius per a enderrocar el filferro d'espí entre les parts occidental i oriental de la ciutat. A ulls del secretari general del PCUS, aquest era un joc entre ell i “les forces fosques” per veure qui notaria primer el farol de l'altre. Va informar als seus consellers diplomàtics que anava a enviar al mariscal Ivan Konev, un veterà de guerra ferotge i que estava disposat a prémer el gatell per qualsevol motiu, a Berlín amb “plena autoritat” per a resistir, si els americans s'atrevien a assaltar la frontera. En realitat, les seves instruccions al militar eren molt menys

---

³³ GADDIS: pp. 125-128

bel·ligerants. Als jeeps americans se'ls hauria de permetre passar per la frontera, com abans del mur. I si els americans traslladaven els tancs, els tancs soviètics haurien de bloquejar el seu avanç just a través de la frontera. Khrushchev semblava estar segur que els americans no s'arriscarien a un xoc militar sobre Berlín, i tenia raó. El president estava buscant una sortida al perillós carreró sense sortida. El líder soviètic ordenà a Konev que retirés els tancs soviètics. Els tancs americans seguiren el mateix exemple al cap de vint minuts.³⁴ Zubok remarca un fet important que resultà d'aquesta crisi de Berlín. I es el següent: “El més important es que, tot i la evident cruessa del comportament soviètic a Berlín i de la violació de la moratòria de les proves nuclears, Khrushchev demostrà que ell, i no Ulbricht, era el qui controlava Alemanya Oriental”.³⁵

3. CONCLUSIONS

Els dos autors realitzen unes anàlisis molt exhaustives sobre els fets que van tenir lloc en el període 1953-1962. Tant John Lewis Gaddis com Vladislav Zubok son dos dels especialistes més importants i amb més prestigi de la Guerra Freda. Es cert que hi ha alguns fets que o bé només els mencionen o bé ni tan sols consten en els seus anàlisis però no es menys cert que com a especialistes reconeguts internacionalment no hem de caure en prejudicis basats en la seva nacionalitat, creient erròniament que aquesta influirà en els seus respectius anàlisis. Cadascú ha adoptat una postura en la que la major importància s'ha donat al país al que pertanyen i deixant al marge la situació que es vivia al país oposat. Per exemple, m'ha donat la impressió que Gaddis analitzava els fets des d'una òptica nord-americana, deixant de banda l'òptica soviètica en alguns fets i en altres incorporant-la però sense esplaiar-se massa. I el mateix he observat en l'anàlisi de Zubok, que posa més èmfasi en la situació al bloc soviètic que al bloc nord-americà. Malgrat tot, també fa referències a la situació que es vivia a Estats Units en alguns dels fets, sense la qual no seria possible entendre per exemple, l'abatiment d'un avió espia dels Estats Units, l'U-2, l'1 de maig de 1960 o la victòria de John F. Kennedy en les eleccions presidencials de novembre de 1960, en les que destaca les relacions entre Kennedy i Khrushchev, dos personatges clau per a entendre aquest període de la Guerra Freda, inseparables l'un de l'altre.

Dels dos autors, Zubok és el que posa més èmfasi en la figura d'Stalin i les herències que va deixar als seus successors. També posa en relleu que, malgrat que els seus successors van tractar de deslligar-se de les actuacions i pensaments d'Stalin, sempre es van trobar subjectes a unes actituds hostils cap a Occident que es trobaven profundament arraigades en ells. En canvi, gairebé no comenta res de l'arribada d'Eisenhower a la Casa Blanca en març

---

³⁴ ZUBOK (1996): p. 257

³⁵ ZUBOK (2009) : p. 227

de 1953 i de l'actitud que prengué en les relacions amb el nou líder soviètic, Khrushchev. Gaddis, contràriament, no explica res de les herències que deixà Stalin als seus successors ni tampoc l'arribada d'Eisenhower al poder. Però parla de les actituds diferenciades de Truman i Eisenhower pel que fa a l'ús d'armes nuclears, essent Truman contrari a elles i Eisenhower partidari de les mateixes.

En quant a la Guerra de Corea, que va acabar el juliol de 1953 amb un armistici, Zubok centra la seva explicació en relatar els objectius que perseguia aconseguir el líder de Corea del Nord, Kim il Sung, que consistien en envair el país per la força per a aconseguir la reunificació. També destaca les aspiracions que volia acomplir Stalin: avançar la posició geopolítica de la Unió Soviètica a l'Orient Llunyà i enfortir el prestigi de l'URSS com a avantguarda revolucionària. Per això, va donar suport a la invasió, que va tenir lloc el 25 de juny de 1950.

Gaddis centra la seva explicació en com es vivia aquesta guerra en els Estats Units, sota la presidència de Truman. Aquest era conscient que les armes atòmiques eren completament diferents a les armes convencionals pel que fa el seu potencia destructiu i aquesta convicció el va determinar a no usar armes atòmiques per a solucionar el conflicte. A l'igual que Zubok, Gaddis, destaca l'ambigüitat del paper que va jugar Stalin en aquesta guerra, ja que va forçar a xinesos i nord-coreans a continuar la guerra en la tardor de 1952 quan ambdós volien concloure-la.

Pel que respecta al llançament de la bomba atòmica de nom codificat "Bravo" a les Illes Marshall, al Pacífic, l'1 de març de 1954, tant Zubok com Gaddis en destaquen la monstruosa potència de l'explosió, degut a que l'experiment "controlat" es descontrolà, i les terribles conseqüències que va tenir. També es fan ressò dels discursos de personatges destacats i tan ideològicament antagònics com Churchill, primer ministre britànic, i Malenkov, un dels tres homes, (els altres dos eres Khrushchev i Molotov), que en aquell moment formaven un triumvirat de govern en la Unió Soviètica reclamant la reducció de les tensions i l'inici de negociacions per a evitar l'esclat d'una 3a Guerra Mundial, en la que no hi hauria un vencedor i un vençut, sinó la destrucció de la civilització mundial. Churchill pensava el mateix que Malenkov, però, com a bon britànic, era pragmàtic. Es a dir, que veia un element positiu en disposar d'armes atòmiques i era, segons ell, que el nou terror introduïa certa equanimitat en l'aniquilació, una mena d'equilibri que constituïa un element dissuasori d'iniciar qualsevol conflicte nuclear.³⁶ Els dos autors expliquen el mateix de la posada en òrbita del primer satèl·lit artificial terrestre, l'Sputnik, per part de la Unió Soviètica en octubre de 1957. La única diferència es que Zubok

---

³⁶ GADDIS, pp. 78-79

destaca l'impacte que va tenir aquest fet a Occident, mentre Gaddis, no en fa menció..

Ambdós pràcticament expliquen el mateix sobre el primer fet de l'any 1958 que analitzen: el discurs de Khrushchev del 27 de novembre d'aquell any, en què va proposar que els poders occidentals signessin un tractat de pau alemany que reconegués l'existència de dues Alemanyes i "la ciutat lliure de Berlín Occidental" –lliure de presència estrangera. A més, va amenaçar als poders occidentals de signar un tractat de pau separat amb la RDA i que aquells haguessin de negociar els seus drets i rutes d'accés a Berlín amb l'estat sobirà de la RDA. Gaddis explica el mateix que Zubok respecte al discurs. Només afegeix 2 elements a l'explicació del segon: el mitjà per a aconseguir el que es proposava- míssils- i que només pressionà a Berlín fins a cert punt perquè desitjava una relació més estable entre les superpotències, respecte cap al seu país i la seva persona i l'oportunitat de visitar els Estats Units. En aquest fet concret no hi ha cap element ideològic que impedeixi als dos autors explicar detalladament aquest fet degut a la seva gravetat i al fet que tindria conseqüències tant per a Estats Units com per a la Unió Soviètica, ocupants de Berlín.

Els treballs analitzats posen en evidència tota la cruesa i complexitat de la lògica de la Guerra Freda: dos blocs enfrontats amb dos ideologies oposades (el capitalisme i el comunisme) que maldaven per a imposar el seu sistema econòmic al món i derrotar el seu oponent. També posen de relleu els efectes desastrosos i catastròfics que s'haguessin derivat si hagués esclatat una tercera guerra mundial entre els Estats Units i la Unió Soviètica, que a diferència de la segona, hagués sigut nuclear. Tal guerra hagués destruït la civilització mundial o en el millor dels casos hagués deixat un panorama desolador, convertint el món en un espai inhabitable i contaminat. Un aspecte que també destaquen ambdós autors, es que tant Washington com Moscou estaven encadenats i atrapats en la lògica de la Guerra Freda i es van obligar a a implicar-se en la defensa dels països dels seu bloc encara que la seva seguretat no en depengués.

Zubok i Gaddis destaquen la transcendència de la pèrdua del major aliat geopolític de la Unió Soviètica: la Xina de Mao Tse tung. Aquesta va provocar una crisi interna en el bloc comunista, una esclatxa oberta que no es va tancar, i que provocà una autocrítica de la ideologia i la praxis comunistes, en definitiva un qüestionament de què significava ser comunista i viure en una societat comunista. És més, suposava la pèrdua del monopoli ideològic per part de Moscou.

Un darrer aspecte que ambdós autors destaquen és la figura d'Eisenhower més enllà del fet de ser el President dels Estats Units durant el període estudiat. La seva voluntat per tal de calmar i estabilitzar la Guerra Freda, tot i tirar endavant

els programes d'armament que considerava necessaris per si algun dia esclatava una guerra total amb la Unió Soviètica, expressada en dues iniciatives específiques. El Pla de cels oberts, tot i que en realitat afavoria els vols nord-americans de reconeixement aeri en la Unió Soviètica sense ser sancionats ni represaliats, i l'anomenat Àtoms per la Pau, consistent en aprofitar el coneixement atòmic de que disposaven les dues superpotències per a utilitzar-la en l'àmbit científic i així millorar l'estat del planeta i la vida dels seus habitants.

Per a finalitzar, m'agradaria expressar el meu agraïment al meu tutor, Víctor Gavín, per la seva dedicació en el seguiment del meu treball i en la supervisió del treball. També vull agrair-li els seus consells i recomanacions, que he intentat posar-les en pràctica en aquest treball i que m'han resultat útils i satisfactòries. També li voldria donar les gràcies pel tracte cordial i proper que m'ha dispensat, que m'ha fet sentir-me còmode durant la realització del treball.

4. BIBLIOGRAFIA

- John Lewis Gaddis: *La Guerra Fría*, Barcelona, RBA, 2008.
- Vladislav Zubok: *Un Imperio Fallido: La Unión Soviética en la Guerra Fría*, Barcelona, Crítica, 2009.
- Vladislav Zubok: *Inside the Kremlin's Cold War: from Stalin to Khrushchev*, Harvard University Press, 1996.
- Nicolàs Sanchez Durà (coord.): *La caricatura política en la guerra fría: 1946-1963*. València, Universitat de València, 1999.